

Mika Perkiömäki & Hanna Samola

Kurkistus itänaapurin kirjallisuuteen

Venäjällä ja Suomella on ollut tiivis kulttuurisuhde vuosisatojen ajan. Venäläiset kirjailijat ovat kuvanneet Suomea ja suomalaisia, ja suomalaiset kirjailijat – esimerkiksi Katri Lipson, Rosa Liksom, Sirpa Kähkönen ja Olli Heikkonen – ovat kertoneet Murmanskista, Moskovasta, Pietarista ja Siperiasta. Suomalaiset tuntevat hyvin suuret venäläiset kertojat, kuten Gogolin, Tolstoin, Dostojevskin ja Tšehovin. Etenkin Anton Tšehovilla on vakaa paikka suomalaisten sydämissä, ja tässäkin lehdessä häntä käsittelee niin Liisa Bycklingin katsaus kuin Andrei Stepanovin kirja-arvostelu.

Venäläinen nykykirjallisuus on kuitenkin jäänyt suhteellisen vieraaksi suomalaiselle yleisölle, vaikka venäläisen kirjallisuuden suomennoksia ilmestyy vuosittain lukuisia. Ljudmila Ulitskajan ja Viktor Pelevinin kaltaiset kuuluisuudet tunnetaan laajalti, mutta suuri osa venäläisen kirjallisuuden uusista teoksista on vailla suomennoksia – esimerkiksi Aleksei Ivanovin, Zahar Prilepinin, Andrei Rubanovin, Saša Sokolovin, Anna Starobinetsin, Mihail Tarkovskin ja Jelena Tšizovan tuotantoa ei ole toistaiseksi ainakaan kaupallisesti suomennettu lainkaan. Sellaisilta huomattavilta venäläisiltä nykykirjailijoilta kuin Juri Buidalta, Boris Jekimovilta, Vladimir Makaninilta, Olga Slavnikovalta, Tatjana Tolstajalta ja Anni Lappelan artikkelissaan käsittelemältä Alisa Ganijevalta on toistaiseksi suomennettu lyhytproosaa, mutta ei romaaneja tai muita pääteoksia. Viimeisin lisäys suomennettuihin venäjänkielisiin nykykirjailijoihin on tataari Guzel Jahina, jonka esikoisromaanista Arja Rosenholm ja Irina Savkina lehdessämme kirjoittavat.

Kiinnostus venäläistä ja venäjänkielistä kulttuuria kohtaan on Suomessa vahva. Suomessa on viime vuosina huomioitu myös Venäjän ulkopuolella kirjoitettu venäjänkielinen kirjallisuus. Esimerkiksi Virossa asuvien venäjäksi kirjoittavien Igor Kotjuhin, Andrei Ivanovin ja P. I. Filimonovin tuotantoa on julkaistu suomeksi. Venäjänkielisen ja Venäjän kirjallisuuden kenttä on huomattavan laaja ja monipuolinen. Se kattaa Venäjällä julkaistun venäjänkielisen kirjallisuuden lisäksi muissa maissa julkaistun venäjänkielisen kirjallisuuden sekä Venäjän alueella kirjoitetun muun kuin venäjänkielisen, esimerkiksi udmurtin-, komin-, karjalan- ja marinkielisen kirjallisuuden. Myös viime vuonna Nobelin kirjallisuuspalkinnon pokannut valkovenäläinen Svetlana Aleksijevitš kirjoittaa venäjäksi. Hänenkään *Utopian äänet* -pentalogiastaan ei ole suomennettu kuin kaksi teosta. Tässä lehdessä Klavdia Kurvinen käsittelee Venäjällä syntyneen, Suomessa asuvan ja ruotsiksi kirjoittavan Zinaida Lindénin tuotantoa.

“Venäjällä runoilija on enemmän kuin runoilija”, kirjoitti 1960-luvulla Jevgeni Jevtušenko. Samoihin aikoihin vaikutti Leningradin runopiireissä Leonid Aronzon,

jonka tuotantoon pääsemme Mika Mihail Pylsyn esseessä tutustumaan. Liisa Bourgeot'n kirja-arvostelu taas johdattaa varhaisempaan neuvostorunouteen Osip Mandelštamin kautta. Venäjää on usein luonnehdittu kirjallisuuskeskeiseksi maaksi, ja kirjailijan asema onkin siellä perinteisesti ollut tärkeä. Venäläinen kirjallisuus on jo Puškinin ajoista asti ollut yhteiskuntakriittistä, ja tämä asema on säilynyt 2000-luvun kirjallisuudessa vaikka kirjailijan yhteiskunnallinen merkitys jälkisosialistisella Venäjällä onkin kaventunut. Yhteiskunnallisuus ja satiirisuus ovat olleet myös venäläisen lastenkirjallisuuden keskeisiä ominaisuuksia. Venäläistä lastenkirjallisuutta sävyttää myös mitä absurdein huumori Daniil Harmsin lastenrunoista Grigori Osterin teoksiin. Tässä numerossa venäläistä lastenkirjallisuutta käsittelevät Jenniliisa Salmisen artikkeli Vladislav Krapivin täysin suomentamattomasta tuotannosta sekä Hannes ja Johanna Viimarrannan essee Grigori Osterin karnevalistisista lastenkirjoista.

Suomessa on jo pitkään tehty korkeatasoista venäläisen kirjallisuuden tutkimusta. Sen julkaisukanavat ovat tavallisesti englannin- ja venäjänkielisiä, mutta me halusimme tarjota mahdollisuuden kirjoittaa suomeksi suomalaiselle yleisölle. Toimittamamme *Avaimen* Venäjä-teemanumero tutkii venäläistä kirjallisuutta ja kirjallisuuden Venäjä-kuvauksia monista eri näkökulmista. Vertaisarvioituissa artikkeleissa on esillä niin romantiikan ajan runous ja 1900-luvun alun modernismi kuin pohjoiskaukasialainen nykykirjallisuus ja myöhäisen Neuvostoliiton lastenkirjallisuus. Tutkimusten teoreettiset lähtökohdat vaihtelevat tarttolaisesta kulttuurisemiotiikasta geokritiikkiin, lastenkirjallisuuden kaksoisyleisöstä käännohistoriaan. *Avaimen* suomalainen yleisö otetaan huomioon nostamalla esiin esimerkiksi Thekla Musäuksen esittelemät Jevgeni Baratynskin 1800-luvun alun Suomi-kuvaukset sekä venäläisen modernistisen runouden rantautuminen Suomeen, mihin Tintti Klapuri artikkelissaan perehtyy.

Artikkelien lisäksi lehden katsaukset ja essee tarjoavat monipuolisen näkymän venäläiseen kirjallisuuteen. Esillä on jälkisosialistista lastenkirjallisuutta, radikaalia neuvostorunoutta, suomenruotsalaista emigranttikirjallisuutta, palkittua uusinta venäläistä kirjallisuutta sekä Anton Tšehovin tuotantoa, jota peilataan sen vastaanottoon ja moninaisiin vaikutteisiin Suomessa. Lehden arvosteluissa perehdytään vielä Tšehovin moderniin sekä ääneen ja hiljaisuuteen Osip Mandelštamin runoissa.

Anni Lappela tutkii artikkelissaan Suomessa toistaiseksi huonosti tunnetun dagestani-laistaustaisen nykykirjailijan Alisa Ganijevan teoksissa kuvattujen vuorten vastakohtaisuutta teosten kaupunkitilaan nähden. Lappelan artikkelin teoreettisena lähtökohtana on geokritiikki, joka on tuore ja raikas lähestymistapa niin suomenkielisessä kirjallisuudentutkimuksessa ylipäätään kuin venäläisen kirjallisuuden tutkimuksessa kansainvälisesti. Artikkelissaan Lappela yhdistää geokritiikin postkolonialistiseen näkökulmaan sekä venäläisessä nykykirjallisuudessa suosittuun utopia- ja dystopiadiskurssiin.

Tilallisiin vastakohtaisuuksin keskittyä myös Thekla Musäuksen artikkeli pohjoisen ja etelän vastakohtaisuudesta venäläisessä kirjallisuudessa, jota kirjoittaja tarkastelee peräti puolentoista vuosisadan ajalta aina romantiikan ajasta sosialistiseen realismiin. Musäuksen teoriakehitys lähtee lotmanilaisen kulttuurisemiotiikan keskustan ja periferian suhteesta. Tätä perinteisestä venäläisestä filologisesta tutkimusotteesta ammentavaa kehystä hän laajentaa angloamerikkalaisen tutkimusperinteen hybridisyyden käsitteellä. Suomalaista lukijaa kiinnostanee erityisesti Musäuksen analyysi Suomen ja Karjalan kuvauksista venäläisessä kirjallisuudessa.

Tintti Klapurin artikkeli paneutuu venäläisen modernistisen lyriikan Suomessa julkaistuihin käännöksiin. Hänen käännöshistoriallinen analyysinsä osoittaa, miten ensimmäiset ja joidenkin kirjailijoiden kohdalla ainoat venäläisen 1920-luvun alun lyriikan kääntäjät olivat Suomen ruotsinkielisiä, merkittävimpänä heistä Rafael Lindqvist, jonka ruotsinnokset olivat huomattavan varhaisia myös Ruotsissa tehtyihin käännöksiin nähden. Venäläinen modernismi oli tunnetumpi Suomen ruotsinkielisten kuin suomenkielisten keskuudessa. Lisäksi suomennokset tehtiin Klapurin mukaan venäjääntaitoisten kääntäjien vähälukuisuudesta johtuen usein välikielen kautta.

Venäläinen lastenkirjallisuus tunnetaan meillä ennen kaikkea Eduard Uspenskin kautta. Venäläistä lastenkirjallisuutta ei viime vuosina ole suomennettu juuri lainkaan, pirteänä poikkeuksena Stanislav Vostokovin humoristinen *Frosjan talo* (2014, suom. 2015). Vähälle huomiolle on Suomessa jäänyt myös Vladislav Krapivin, jonka 1980-luvun ja 1990-luvun alun fantasiatuotannon monimutkaisiin maailmoihin Jenniliisa Salminen artikkelissaan syventyy. Salminen tutkii Krapivinin fantasia-romaanien kaksoispuhuttelun keinoja ja kaksoisyleisöä sekä osoittaa, miten Krapivinin romaaneissa kuvattujen maailmojen monimutkaisuus korreloi niissä esitettyjen lasten ja aikuisten välisten suhteiden monimutkaisuuden kanssa. Pysähtyneisyyden ajan romaanin selkeässä kahden maailman rakenteessa läsnä oleva lasten ja aikuisten välinen vastakkainasettelu vaihtuu perestroikan myötä molemminpuoliseen riippuvuuteen monimutkaisessa multiversumissa.

Neljän vertaisarvioidun artikkelin lisäksi Venäjää ja venäläistä kirjallisuutta tarkastellaan lehden esseissä, katsauksissa ja arvosteluissa. Hannes ja Johanna Viimaranta esittelevät esseessään toisen suosituksen ja vähän suomennetun lastenkirjailijan sekä animaatioiden käsikirjoittajan Grigori Osterin tuotantoa. Klavdia Kurvinen taas käsittelee esseessään Zinaida Lindénin naisshahmoja, jotka parhaansa mukaan yrittävät sopeutua elämään vieraassa maassa tai kulttuurissa. Mika Mihail Pylsy puolestaan kirjoittaa 1960-luvun venäläisestä underground-lyriikasta Leonid Aronzonin runoutta käsittelevässä esseessään. Lukunurkka-osastolla Arja Rosenholm ja Irina Savkina esittelevät Venäjän viime vuoden huomattavimman kaunokirjallisen tapauksen, juuri suomeksikin

ilmestyneen Guzel Jahinan esikoisromaanin *Suleika avaa silmänsä*. Liisa Byckling tekee syväluotaavan katsauksen Anton Tšehovin vastaanottoon Suomessa esittämällä, miten suomalaiset ensin autonomian aikana tutustuivat uuteen venäläiseen kirjailijaan, joka sotien välisenä aikana sijoitettiin eurooppalaiseen perinteeseen ja lopulta sotien jälkeen otettiin suomalaisen modernistisen proosan esikuvaksi.

Venäjä-teemanumeromme sisältää myös kahden tänä vuonna Suomessa ilmestyneen venäläiseen kirjallisuuteen liittyvän väitöskirjan arvostelut. Venäläisen näkökulman Tintti Klapurin väitöskirjaan *Chronotopes of Modernity in Chekhov* tarjoaa Andrei Stepanov, joka näkee Klapurin työn merkittävänä lisänä Tšehovista kirjoitettuun tutkimukseen. Jussi Hyvärisen väitöskirjan ”*Sana, palaa musiikkiin*”. *Musiikki Osip Mandelštamin maailmankuvassa 1908–1925* arviossaan Liisa Bourgeot toteaa teoksen olevan kulttuuriteko jo siksi, että se on ensimmäinen suomenkielinen Mandelštamin lyriikkaa käsittelevä monografia.

Toivotamme miellyttävää työtuolimatkaa venäläisen kirjallisuuden maailmaan! Olkoon se yhtä antoisa kuin lehden tekeminen oli meille.

Mika Perkiömäki ja Hanna Samola